

Vällingklockan vid
Brinkens museum

Ett varmt tack

till alla som på något sätt stött museiföreningens verksamhet år 2006 – vi ser fram emot fortsatt gott samarbete 2007!

Fridfull Jul och Gott Nytt År

tillönskar styrelsen för Malax museiförening rf

Ordförandens tankar

Inriktningen i samhället idag går i en allt mer individualistisk riktning. Detta är ett resultat av moderniseringen och dess inriktning på en individ som helt skall sköta sig själv, vara oberoende av andra i en egen skapad situation där det mest handlar om "jaget" inte om "vi". I det traditionella samhället var den raka motsatsen, här hade familjen, gruppen, byn en central ställning liksom också kyrkan, föreningsverksamheten osv. Vi som ännu hunnit leva i det traditionella samhället kommer med värme ihåg hur man gick in till varandra objuden. Man kommer också ihåg hur alla hjälptes åt i vardagslivet och i krissituationer.

Naturligtvis kunde det traditionella samhället också ha sina avvisidor, alla visste allt om alla, vilket kunde föra med sig negativa yttringar, men sammantaget var individen ändå i grupp både säkrare och jag skulle vilja påstå lyckligare.

I dagens stressfyllda samhälle finns det litet tid för varandra, den mesta tiden går åt till att förtjäna sitt levebröd och sedan på fritiden föra barnen mellan olika aktiviteter. Viktigt har det också blivit att förverkliga sig själv, man har personliga tränare för både kropp och själ. Resandet har nästan blivit en ny stressfaktor – eftersom alla vänner och bekanta reser måste också jag resa. Vad har då detta att göra med hembygdsarbete och musealt arbete?

Jag skulle vilja ta fram det arbetet just ur ett motsatt perspektiv, där man återgår till det traditionella samhället i meningen av delaktighet. Att samlas kring ärenden som berör det förflutna skapar gemenskap och vänskap samtidigt som man gör ett otroligt värdefullt arbete med att väcka det gamla till liv. Genom att återskapa något av det som varit i en museal miljö visar just på starkheten i det traditionella samhället. Eftersom vi länge levat utan större kriser (65 år) har vi också glömt mycket av hur det kan vara och vad man eventuellt borde kunna. I en museal miljö kan man drömma sig tillbaka och i tankarna uppleva hur gårdagens människa måste kämpa för sin existens.

Nästa år 2007 då kyrkosocknen firar sitt 400-års jubileum har vi alla möjligheter till nostalgi och borde ge oss tid att företa en fantasiresa tillbaka för att för ett tag uppleva hur det kunde ha upplevts att vara malaxbo då. Det ankommer på alla i Malax att med vördnad, för de människor som lagt mycket av grunden för vad vi har i dag, hedra tidigare malaxbor. Här har enligt mitt tycke museiföreningen en alldeles speciell roll, i samarbete med kyrkan och kommunen, att genom olika evenemang understryka tidpunktens historiska betydelse.

Eftersom jag nu skriver min sista inlägga som ordförande i museiföreningen vill jag tacka Er alla för sex intressanta och lärorika år. Jag vill samtidigt tillönska den nya ordföranden Gustav Smulter och också hela styrelsen all lycka och välgång i arbetet som kommer alla malaxbor till del. Ett bra hembygdsarbete har betydelse för idag men ännu större är betydelsen för morgondagens malaxbor som annars skulle förlora mycket av sin historia och en del av identiteten.

Till slut tillönskar jag Er alla en **God Jul**.

Lorenz Uthardt

Smulter ny ordförande, Smulter ny sekreterare

Lorenz Uthardt ser ett halvt decennium som en lämplig ordförandeperiod, och får nu dessutom lov att samla alltmer av sin tid och kraft på doktorsavhandlingen. Museiföreningen kan bara tacka och lovorda honom för hans engagerade och effektiva arbete, och får samtidigt välkomna **nye ordföranden Gustav Smulter**. Gustav har tunga organisations- och ledarskapsmeriter från sin tidigare toppbefattning inom pälsdjursuppfödareförbundet, och som återflyttare till Malax efter pensioneringen och museiföreningsaktiv sedan ett par år är han redan väl inkommen i det museala och hembygdshistoriska.

Gustav Smulter frånträder samtidigt den sekreterarpost han haft, och efterträds av **Gunnel Smulter**. Hon är ett glädjande men tyvärr inte alltför vanligt exempel på en nytillkommen "yngre kraft" i styrelsen, väl lämpad för uppdraget genom sitt släktforskningsintresse och sitt arbete på kommungården, där hon nu bl.a. också är med på en kant i arbetet med den kommunhistorik som är under utarbetande.

Nye ordföranden Gustav Smulter och mångåriga kassören Britt-Helen Flemming avtackar Lorenz Uthardt på höstmötet den 29 november.

Vällingklockan fyller fem

För Vällingklockan är 2006 ett jubileumsårtal. Första numret av detta Malax museiförenings medlemsblad utkom nämligen för fem år sedan till julen 2001, även om bladet fick sitt namn först inför vårumret följande år. Vårt märkesår firas inte under mera solenna former, men markeras i alla fall dels genom att bladet övergår till färgtryck, dels genom att detta jubileumsnummers omfång ökas hundra procentigt utöver det vanliga – så kan man med en imponerande formulering uttrycka det faktum att numrets sidantal är blygsamma åtta i stället för det ordinära och litet mer blygsamma fyra.

Vårt blad är blygsamt, skall så bli, eftersom museiföreningens penning- och personresurser inte förslår för mera än ett par årliga nummer med ett fåtal sidor. Vi hoppas ändå att innehållet skall fylla uppgiften att informera om föreningen och dess verksamhet, och att ibland också förmedla litet intressanta eller stämningsfulla minnen från gångna tider.

Redaktionen

Ett nytt aktivt halvår

Våren och försommaren mobiliserar alltid de museiföreningsaktiva på verkligt bred front. Vid museiområdena på Brinken och i Åminne startade talkokvällarna som vanligt redan i maj. Arbetet på **Brinken-området** präglades en hel del av det på vårvintern färdigställda arkivet: dels kunde de uppgrävda och sönderkörda markytorna framför byggnaden snyggas upp och en ny liten parkeringsplats anläggas; dels inreddes själva arkivutrymmena med möblemang och hyllor, och det omfattande arbetet med arkivering av textilier, text- och bildokument mm inleddes. Sommarens mest iögonenfallande nytillskott i utemiljön blev kanske den s.k. fjärilsträdgården strax nedanför soldattorpet, som med sina särdeles fagra blomster lockade till sig såväl människor som fjärilar. Några nya byggen höjde sig inte på Brinken i år, men förberedelser vidtog för att nästa vår

montera upp en flaggstång – fundamentet blev gjutet och stängen tillbringar vintern under tak i väntan på slutbehandling.

I övrigt pågick sedvanliga städnings- och underhållssysslor, och arbeten i samband med årets publikarrangemang, dvs hembygdsdagen den 11 juli och "blomdagen" den 30 juli. Festföredraget vid den förra hölls av Helge Granholm och behandlade gamla hemmansnamn, och vid blomdagen fick det nya hembygdsarkivet sin officiella invigning med tal av bl.a. museiföreningens viceordförande och landsarkivets chef Arja Rantanen. Daglig guidning vid museet försiggick som vanligt under högsommarveckorna, och besökare mottogs från allt mellan Malax och Malaysia. För den största enskilda besökarinvasjonen stod Vasa veteranbilsällsks nästan fyrtiohövdade grupp den 12 juli. Förutom de permanenta utställningarna kunde man också nu bese en liten utvidgad version av fjolårets lokalarkeologiska expo *Malax under 1700 år*, som Museiverket också hade upptagit i sin evenemangsförteckning för de nationella arkeologidagarna den 1–2 september.

Ett par särskilda tilldragelser anknutna till sommarens hembygds- och museiverksamhet var dessutom museiföreningens resa söderut 26.7. till bl.a. Björneborg, Ulfby och Fredriksfors, samt uppmärksammandet av Europas byggnadsarvsdag 10.9. genom att Helge Granholm vid Långfors kvarn berättade om de gamla kvarnarna längs Malax å, varefter den nämnda kvarnen förevisades av Boris Grönroos och Karl-Gustav Grönroos.

Helge Granholm talar på Europas byggnadsarvsdag

Också vid **Kvarkens båtmuseum** har verksamheten varit livlig. Efter Båtens dag, årets höjdpunkt (se föreg. nr), var museet öppet fem veckor efter midsommar och besöktes av 600–700 personer. Inom byggnaderna har information om föremål förbättrats och utställningar kompletterats. Nytt för i år var en utställning av Folkkultursarkivets ca 60 ritningar (kopior) gjorda 1930–31 av österbottniska båtar. Utställningen torde bli permanent, och kompletteras med bilder nästa år. Även i år kan vi glädja oss över en ny fin takmålning, *Malaxkallan* (1,2 m x 6,5 m!),

som Lars-Göran Söderholm målat i stockhuset. I Långs lada har gamla skolplanscher förgyllt väggarna. I den yttre museimiljön har en sittplats iordningställt av 6 brostenar, ett litet

flottningskjul har flyttats och upprustats och grunden för Herrgårds lada gjorts i ordning. Talkotillfällena avslutades först i oktober.

Båtmuseet uppmärksammas alltmer både regionalt och nationellt: för inspelningen av filmen *Colorado Avenue* (premiär 2008) har tre båtar varit utlånade, den finska tidningen *Opettaja* presenterar museet som ett besöksmål för skolor i Finland och i årets "SUOMALAISIA VENEITÄ Nautica Fennica 2005–2006"-bok framgår att båtmuseet är det största i vårt land. Museet uppmärksammas även genom lån av föremål (till sälprojekt; läkardagar i Helsingfors) och som en info- och kulturplats för Kvarkens

världsnaturarv. Den 3 december erhöll museet sin 74:e båt som donation: en finformad pjäxa (flateka) från Maxmo.

Vandringslederna har som vanligt stått till alla intresseradades förfogande, och särskilda guidningstillfällen har hållits av Siri Hagback vid Järnåldersleden i Nissashaga och av Felix Sten vid Fäbodstigen i Molapne. Tyvärr kunde inga fridsamt betande och bråkande får denna sommar hållas i Nissashaga – fårarna vågade helt enkelt inte låna ut sina djur med tanke på vargfaran.

Foto: Mikael Herrgård

600-talsspanne från Nissashaga (nyttillverkning)

Det **lokallistoriska** arbetet har löpt vidare, med bl.a. släktforskning och fortsatt utredande av det tidigare slöjdandet och musicerandet i Malax som viktiga tyngdpunkter. Den till dessa aktiviteter nära anknutna **publikationsverksamheten** tog som i förra numret framgick god fart med tre böcker i serien *Lokal- och regionhistoriska bidrag* redan på vårkanten. Sedan dess har ytterligare utkommit två band om Daniel Kiöpingss dotter Elisabets ättlingar, samt nu senast en utgåva av kommunalläkare Hampus Granfelts forskningsrapport från 1914 om de dåtida förhållandena i Malax. Här utreds framför allt förekomsten av tuberkulos och andra sjukdomar, och genom fysiska mätningar kontrolleras kommuninvånarnas tillhörighet till den ädla nordiska rasen – ett sådant forskningssyfte ansågs helt rumsrent på den tiden. Men utöver detta berör Granfelt också en mängd andra saker av intresse: Malaxbornas personlighetsegenskaper, demografiska fakta, jordägornas och bebyggelsens omfattning och utbredning, byggnadsskick och bostadsförhållanden, kriminalitet och sedlighet, kostvanor mm. De utkomna publikationerna presenteras, inkl. uppgifter om pris och beställningssätt, också i bladets "bokannonsavdelning".

En länge förberedd och emotsedd bok är framlidne prof. Helmer Smets avhandling *Malaxbygden*, som museiföreningen ger ut i nytryck någon gång under vårvintern. Den efterfrågade klassikern har sedan länge varit slutsåld och mycket svåråtkomlig.

Museiföreningens bokförsäljning i Academill, Vasa

Ett hembygdsarkiv blir till

De handlingar som kan kallas hembygds- eller lokalhistoriska arkiv kan indelas i två huvudgrupper: de mycket gamla och de nya.

Gamla handlingar

Till gamla handlingar hör bland annat byarkiven, "bykistorna", med handlingar som går tillbaka till 1700-talet. Ibland kan de vara ännu äldre. Landsarkivets äldsta handling från 1400-talet hör till ett byarkiv. Byarkiven är tillsammans med protokollserierna i kyrkoarkiven föregångare till dagens kommunarkiv. Både byarkiven och materialet i de kyrkliga arkiven berättar sin hembygds historia och kan räknas in bland det lokalhistoriska materialet. Alla är offentliga handlingar och bör upprevaras i ett allmänt arkiv som kommun-, kyrko- eller landsarkiv.

Jag har under mina drygt 20 år i landsarkivets tjänst arbetat mycket med att samla in material av hembygdskaraktär. Ett av mina mera intressanta uppdrag var att försöka få de svenskösterbottniska skifteslagen att överföra sina byarkiv, sina bykistor, till en säker förvaring i landsarkivet. De flesta var också helt positiva till överlämnandet och från flera byar kom sysselmän i skifteslaget och var nöjda då vi kunde ta emot handlingarna i deras bykista till förvaring. I några fall fordrades ändå övertalningsförmåga.

De flesta österbottniska byarkiv finns nu i gott förvar i landsarkivet. Men ännu tror jag att det ligger papper som hör till någon bykista hemma hos någon före detta ålderman som bestämt hävdar att det är hans personliga handlingar. De kommer väl till rätta vad det lider. Det får i alla fall inte gå till som en skifteslagsmedlem berättade, när de frågade en ättling till en f.d. ålderman om bykistan: Jo, han hade den på vinden och skulle hämta den till nästa möte. Det gjorde han också med orden: "Här är kistan, skräpet som var i den brände jag upp."

Det finns inte bara bykistor. Även i hemmen finns kistor, som kan vara fyllda med gamla handlingar. Ett exempel är lärarinnan Ester Herrgårds kista, som Malax museiförening fått som donation.

Nya handlingar

De nya hembygdsarkiven är de moderna som fick sin början i slutet av 1880-talet, när forskningen kring hembygden kom igång. Kringresande studenter bedrev fältarbete på olika håll i Finland. De intervjuade äldre personer och samlade material om sagor, visor, ordspråk, sägner och traditioner, men även om jordbruk och binärningar. Detta material finns nu i Folkkultursarkivet (grundat 1937) och är en guldgruva för hembygdsforskaren som söker äldre material.

År 1983 gav Suomen kotiseutuliitto ut en rekommendation om hembygdsarkiv. Målsättningen var att det skulle finnas ett hembygdsarkiv i varje kommun. 1986 tillsatte Finlands svenska hembygdsförbund en kommitté som skulle ägna sig åt rådgivning och utbildningsverksamhet i frågor som rör lokalhistoriska arkiv. Samtidigt började arbetar- och medborgarinstituten hålla kurser i arkivvård. 1987 publicerades en handledning för lokalarkiv (Mikael Korhonen m.fl.: *Lokalhistoriska arkiv. En handledning*). Boken innehåller föreskrifter om hur man samlar in, sorterar, ordnar och förtecknar ett arkiv. Där finns också modeller i blankettform för arkivförteckningen. År 2001 utgav samma författare en förteckning över 37 finlandssvenska arkiv (Mikael Korhonen: *Förteckning över lokalarkiv i Svenskfinland*, 2001). Det har skrivits många artiklar om hembygdsarkiv både i Finland och i de övriga nordiska länderna.

Ett problem för de flesta hembygdsamlingar tycks vara att hitta lämpliga lokaler där materialet kan förvaras. Det moderna hembygdsarkivet är inte en samling papper utan ett hus, ett rum eller ett eller flera plåtskåp på något till synes säkert ställe. Så var det också i Malax när museiföreningen beslöt att skaffa ordentliga arkivutrymmen för den stora mängd insamlad arkivmaterial vi redan hade att förvalta.

Ett hembygdsarkiv blir till

Hembygdsarkivet vid Brinkens museum i Malax torde bli nummer 38 på Mikael Korhonen's lista. Det blev färdigt 2006.

Hembygdsfolket i Malax har samlat gamla föremål och "gamla papper" sedan mitten av 1930-talet. Både föremål och handlingar kommer från vindarna i gamla hus, från rivningshus och renoveringsobjekt. Materialet består av hemmanspapper, tidningar, urklipp, böcker och massor med fotografier, glasplåtar, negativ, amerikabilder och vanliga 6x9-bilder tagna med lådkamera. Ordförande eller sekreterare i avsomnade föreningar har kommit med protokollböcker, kassaböcker och andra handlingar som är nödvändiga i en förening.

Någon har sagt att Malaxborna är konservativa och tycker att allt skall förbli vid det gamla. Kanske är det så, och i så fall är detta ett stort plus då en massa gammalt finns kvar.

På 1930-talet var det ungdomsföreningarna som samlade. Det var mest föremål som togs tillvara, men också en del pappersmaterial. Föremålen blev till stor del förtecknade medan pappren blev liggande i någon låda såsom mindre intressanta och svåra att läsa. På 1970-talet övertog Malax museiförening (grundad 1970) insamlingsverksamheten och de gamla samlingarna. Det mest klimat känsliga som glasplåtar m.m. förvarades i kommunens och Aktia Banks arkiv, men resten låg i lådor och kassar i hembygds museet och hemma hos styrelsemedlemmarna.

Problemet att sakna ett eget arkiv blev akut när kungsgården i Malax fick vatten i väggar och golv med mögelbildning som följde. Inför saneringen flyttades kommunens arkiv tillfälligt till den gamla brandstationen. Museiföreningens papper följde inte med. Vi tog en del till museet och en del placerades hos medlemmar med gott om plats hemma.

Men nu fick planerna på ett eget arkiv fart. Vi åkte till Larsmo och Pedersöre och tittade på deras färdiga arkivutrymmen. I Pedersöre beklagade sig arkivarien Åke Aspfors över att de inte byggt större med en gång när det fanns utrymme att tillgå i den gamla vackra fähusbyggnaden på Rosenlunds prästgårds område. Malaxborna beslöt på stående fot att bygga tillräckligt stort.

Vi undersökte befintliga hus i kommunen. Det gick fort. Det fanns

Larsmo Hembygdsförenings aktiva medlemmar – här med eldsjälarna Gösta Karlsson och Karin Kronqvist – är något av pionjärer i Österbotten då det gäller lokalhistoriska arkiv. Vid sitt besök fick Malaxborna en god inblick i hur ett välskött arkiv fungerar. Bild: Larsmo Hembygdsförening

bara ett hus som var tänkbart, den gamla brandstationen. Men den var för stor och ibland fanns vatten i källaren, och det ville vi inte ha. Ett eget hus, en egen arkivbyggnad, på museiområdet var till slut det enda alternativet.

Arkivbygget

Det första vi tittade på var finansieringen. Var skulle vi få medel att bygga ett hus för? Museet hade inga pengar, det har museer sällan. Vi ansökte om bidrag från Svenska kulturfonden och fick ett planeringsbidrag, och senare även ett tvåårigt bidrag till själva bygget. Det här gav en grund och olika finansieringsmöjligheter diskuterades innan museiföreningens styrelse beslöt att ansöka om att få arkivbygget finansierat som ett EU-projekt vid Österbottens TE-central. Nu behövde vi en person som skulle föra vår talan hos både TE-centralen och kommunen. Här hade vi en enorm tur: Gustav Smulter, nypensionerad från näringslivet och tillbakaflyttad till Malax, var villig att föra

Det färdiga arkivet

museiföreningens talan. Han förhandlade med TE-centralen om EU-projekt pengar, och likaså med kommunen som skulle delta som delfinansier. Kommunen ställde upp, och vår ansökan beviljades av TE-centralen. Med finansieringen ordnad kunde bygget komma igång. Det var första gången TE-centralen godkände en finansiering av ett arkivbygge.

En lokal byggnadsingenjör ritade huset efter våra önskemål och entreprenörer hittade vi också lokalt. Det var deras första arkivbygge och de skaffade själva upplysningar om allt som bör beaktas vid byggandet av arkivutrymmen. De följde också noggrant instruktionerna från arkivmyndigheterna.

Vid grävningen för grunden hösten 2004 stötte skopan plötsligt på förkolnade rester av ett hus. Arkeologi hör också till museiföreningens intresseområden så grävandet stoppades och Österbottens museums arkeolog kom och undersökte huseresterna. Vi fick småningom veta att kolresterna var från början av 1700-talet, troligen från ett nerbränt hus – kanske från stora nordiska krigets dagar.

Sommaren 2005 var arkivets sommar. Först reste sig ett betonghus på stället. Betongen såg både grå och ful ut bland museets röda eller gråa hus och små bodar. Men senare på hösten fick huset en yttre vägg av bräder och hemkokt rödmylla beställdes och väggarna målades. Och då kunde man knappt se att arkivet är ett nytt hus bland alla de gamla! Det passar nu fint in bland övriga hus.

I februari 2006 hölls slutsyn på bygget och den 30 juli invigde Arja Rantanen, Vasa landsarkivs direktör, arkivet på museiområdet i Malax.

Verksamhet i arkivet

Man tror knappt att det är sant: nu har vi 400 hyllmeter arkivhyllor och inflyttningen pågår för fullt från hösten 2006! Nytt material förtecknas och sätts i mappar genast vi får det. Protokollböcker m.m. har redan kommit från nykterhetsföreningar, från SFP:s lokalavdelning i Malax, och från en Marthaförening som upphört med sin verksamhet. Även flera privata samlingar har inkommit. På kommande är en Malax-författares (Torsten Lindgård, "Adam") efterlämnade arkiv: allt ordnat, förtecknat och insatt i mappar.

Museiföreningens äldre material som vi haft liggande i årtal har vi

Ett digert arbete ligger framför arkivgruppens medlemmar. Men arbetet ger även trevlig samvaro och tillfredsställelse då det sorterade materialet kan ställas in på moderna rullhyllor; runt bordet fr.v. Solveig Strömfors, Ulla Herrgård, Mari-Ann Forth, Inga-Britt Forsberg, Gunvor Brokvist, Siri Hagback och Inga Österblad.

börjat ordna, sortera och förteckna. En arkivvårdsgrupp har funnits sedan länge inom museiföreningen. Medlemmarna i gruppen började i slutet på 1970-talet intervju äldre personer om hur samhället såg ut i deras ungdom, bl.a. om fäbodväsendet. Resultatet av dessa intervjuer blev senare en bok. De använde då bandspelare och banden finns nu i det nya arkivet. Arkivgruppen har nu fått flera medlemmar och blivit aktivare.

En annan grupp har koncentrerat sig på att söka fakta om de en gång så berömda Malaxmöblerna. I vissa delar av Malax tillverkades möbler i s.g.s varje gård och det här var en viktig binäring vid sidan av jordbruket och fisket. Flera mappar med insamlat material finns redan, och forskningen fortsätter. Materialet är nu utlånat till en studerande vid Åbo Akademi som skriver en avhandling om Malaxmöblerna.

Som bäst forskas även i musiklivet i Malax.

Nu har vi inte 400 hyllmeter pappersmaterial, och vi får det knappast heller. I arkivet skall också lådor med våra värdefullaste textilier ur den stora textilsamlingen få plats. De är till skillnad från pappersmaterialet ordnade och katalogiserade och förpackade i av Österbottens museum rekommenderade lådor. Papper och textilier har samma krav på klimat.

Arkivregler

Material till hembygdsarkivet tar vi emot enligt samma regler som tillämpas vid landsarkivet, men i en något förenklad form. Det nya materialet förs in i en mottagningsjournal när det anländer och efter en grovsortering av materialet görs överlåtelsehandlingar i två exemplar, ett för donatorn (om han/hon vill ha) och ett för hembygdsarkivet.

Originalen förvaras i arkivrummet och en kopia finns i arbetsrummet som tillfällig arkivkatalog. Till arkivrummet har endast styrelsemedlemmar tillträde. Den som vill forska i handlingar kan beställa dessa från arkivet till arbetsrummet och där söka uppgifter. Ingenting får lånas hem.

Det nya arkivet vid Brinkens museum i Malax kommer att heta Malax hembygdsarkiv.

Text: Inga Österblad

Bilder: Göran Strömfors

Tryckta källor:

Ragna Ahlbäck: *Socklot byarätts protokoll 1751–1761*. Hfors 1971
Max Engman: *Om lokalhistoriska arkiv*. Historisk tidskrift för Finland 1985
Nils-Erik Villstrand: *Hembygdsskiftningens mål och medel*. Åbo 1984
Mikael Korhonen: red. *Lokalhistoriska arkiv*. 1987
Mikael Korhonen: *Förteckning över lokalarkiv i Svenskfinland*. 2001
Aktiv närkultur: *Album 1*. 1999

Några fakta om arkivet:

- Byggkonsult: byggnadsingenjör Christer Öhman
- Huvudentreprenör: Daniel och David Björkell
- Kostnader: ca 90 000 euro
- Finansierare: Svenska kulturfonden, Sparbanksstiftelsen i Malax, Malax kommun, Svenska Odlingens Befrämjare, Eu-bidrag via Österbottens TE-central

Ett sparat föremål kan ha en intressant historia. I Ester Herrgård kista fanns denna duk, som Inga-Britt Forsberg visar, med följande rader av Ester:

"Då vår mor, Beata Stina Herrgård, född 1858, var 9 år, alltså fattigåret 1867, kom en flicka med denna duk, som hon sålde för 3 mark. Hon var hungrig o begärde att få gå till bordet, där kvarlevor av måltiden, fisk o potatis fanns, vilket naturligtvis beviljades. Tyvärr var resterna mest skal o fiskben."

Invigning av Malax hembygdsarkiv
Brinkens museum

Blommornas dag 30.7.2006

Arja Rantanen
Direktör för landsarkivet
Vasa landsarkiv

Invigningstal

Blommornas dag som idag firas här på Brinkens museum för mina tankar inte bara till blommor utan också till frukter, som efter att ha mognat ger frön till nya blommande växter. Trädgårdsmästare, människor som tar hand om plantorna, garanterar att de kan blomma, ge skörd, övervintra och blomma nästa år igen. Men för att blomman skall bli en frukt behövs också bin som samlar nektar och för pollen vidare.

Ett hembygdsarkiv påminner en trädgård i många avseenden. Arkivet behöver skötas året om. Dess flora av handlingar som återspeglar livets olika verksamhetsfält skall kompletteras och göras tillgänglig för dem som vill använda handlingarna i arkivet för att hitta svar på frågor. Arkivet växer och dess frukter kan njutas av många. Malax hembygdsarkiv blir idag ett arkiv i arkivinstitutionernas riktiga flora.

Arkivarbetet har en lång tidsdimension. En del av arkivmaterialet kan vara hundratals år gammalt, men även nutida handlingar ingår i arkivens materialbestånd. Vi använder gårdagens information idag och den kommer också att användas i morgon. Därför måste arkivets skötsel planeras för en lång tid framåt. Det gäller såväl underhållet av själva arkivbyggnaden, som den fortsatta insamlingen av material. Tillgängligheten till arkivmaterialet förutsätter även att arkivet är öppet och att information om dess innehåll aktivt sprids. Alla som tar sig an ansvaret att förvalta det dokumentära kulturarvet är ansvariga såväl för dagens generation som för de föregående och de kommande generationerna.

Jag har äran att inviga hembygdsarkivet i Malax. Malax museiförening rf har gjort ett fantastiskt och långsiktigt arbete. Jag vill önska arkivet många trygga verksamhetsår, lycka och framgång. De eldsjälar som arbetat och arbetar för arkivprojektet har varit goda trädgårdsmästare i denna underbara miljö och dem önskar jag fortsatt energi och vanda.

Nu gäller det för oss andra att vara flitiga bin: att sprida pollen, dvs. kunskap om hembygdsarkivet och dess möjligheter att bevara och dokumentera lokalsamhällets historia och att samla nektar – suga i oss den kunskap som finns i arkivets handlingar och förädla det till honung, en artikel, en bok eller en sann historia om bygden och dess människor som kan berättas åt barnen och barnbarnen.

Härmed förklarar jag Malax hembygdsarkiv invigt.

En talrik publik mötte upp när **arkivet invigdes** och Gustav Smulter hälsade välkommen (överst). Efter invigningstalet tackades Arja Rantanen av Inga Österblad (ovan) med en blombukett och en bok. Förevisning av arkivet samt kaffebjudning följde därefter i Orregården. Både Orregårdens trädgård och den i år nyanlagda fjärlsträdgården blommade i kapp under invigningen. Men så var det ju också samtidigt **Blommornas dag!**

Vad **vilddjur** också kan ställa till med

Björn och varg har på senare år börjat stryka oss allt närmare inpå knutarna, och tanke- och åsiktsutbytet kring detta har förvisso tagit upp många aspekter. Ändå antyder en titt i gamla lokalhistoriska källor att vilddjursproblematiken ytterligare kan ha många sidor, som de nutida debattörerna helt försummat att beröra, kanske inte ens kommit att tänka på.

Slädliftande nalle

Vi börjar med ett tidningsklipp från sent

1800-tal, där skribenten återger en händelse han hört berättas "af en äldre släktinge, som åter hört den af sin moder hvilken var hemma från Malax socken i Österbotten, hvarifrån hon utflyttat omkring 1800 vid sitt giftermål." Sånär går historien:

Tidigt en vintermorgon hade en Malaxgubbe rest till ången för att hemta hö. Framkommen, stälde han som vanligt skridan framför ladans dörr och började uttaga de klabbar, som stängde denna. Men han hade knapt hunnit få dörren öppnad till hälften, då en duktig björn hoppade ut ur ladan och råkade direkt in i skridan. Hästen var ung och yster och satte genast af i galopp hemåt. Antingen nu björnen fann nöje i att åka eller för fartens skull ej slapp bort från åkdonet, alltnog han satt kvar och höll fast sig. Malaxboar, som i halfmörkret mötte resenären och sågo hans yviga pels men icke vidare, lyfte på mössan och funderade sinsemellan: "hvart i världen sku' häradsdomaren så bitti i moron, då han hade så brådtom?"

Skall skall hållas lördag?

Att vilddjur i närmiljön kan vålla bekymmer även för den andliga överheten, påminns vi om av ett till landshövdingen inkommet memorial avfattat av Malaxkyrkoherden Jakob Wegelius 7.6.1832.

Wegelius inleder med att konstatera att både han själv och andra myndigheter velat ge folket möjlighet att i lugn och ro bereda sig för att "rätt begå sin helge- och vilodag", och att de världsliga lagstiftarna därför också bl.a. utfärdat förbud mot vargskall på dagen före helgdag. Liksom herden själv av samma skäl motarbetat seden att anställa gästbud dagen före tillstundande söndag, för att "folket emot sabbats- och helgedagar icke måtte varda betungat av dryckenskap, frosseri eller otidigt vakande och sus". Nu har emellertid enligt Wegelius "kronolänsmannen i denna socken, exp. fogden Waselius uti en, med åberopande av erhållne högtrespective ordres från landshövdingensämbetet, utfärdad kungörelse, likväl påbjudit, att allmogen ovillkorligen skall samlas till anställande av vargskall den 16 i denna månad, som är lördag emot Helga Trefaldighets-Söndag. "Alltså har jag", fortsätter kyrkoherden, "blivit satt i ett obehagligt bryderi, om och huruvida mig icke åligger, att till förekommande av oskick avråda mina åhörare ifrån att

efterkomma en befallning, som strider icke allenast mot än gällande Höga författningar, utan ock mot Guds och samvetets bud, eller om jag, med åsidosättande av all uppmärksamhet härå, skall giva mina åhörare anledning att vid annat tillfälle med samma skäl överträda andra till god ordning och kristeligt skick vidtagna författningar".

Skrivelsen utmynnar i en begäran att landshövdingen "till befrielse för mig från denna förlägenhet och till förekommande av all förargelse" måtte besluta att tidsläggningen för länsmannens skallebud skulle ändras till en lämpligare veckodag.

Wegelius resone-mang är så formuleringssäkert och övertygande som det anstår en tredubbel doktor, och det vore väl märkligt om landshövdingen inte biföll hans begäran, även om vi på den punkten tyvärr inte kan ge definitivt besked. Litet oklar är också de bägge historiernas relevans för den nutida debatten. Måhända kan antipälsfolket i den första berättelsen finna ett argument för att åtminstone björnar bör avstå från att bära päls, eftersom de då riskerar att förväxlas med lurviga häradsdomare. Och Wegelius bryderi ger våra vargmotståndare skäl hävda att bebyggelsen nära vargar kan komplicera tillvaron för inte bara fåra- utan även kyrkoherdar.

Malax-julkors

Julkors med 4, 8 eller 12 ljus var tradition i Malax åtminstone redan på 1800-talet. Korset ovan med 16 elljus lindades av Monica Enholm med 7 assisterande pappersklippare och -krullare på tre timmars tid. Det var nu tolfte året i rad som museiföreningen tillverkade ett kors, som i år också är huvudvinst i museiföreningens höstlotteri.

Hemtrevliga ljud från förr

*Kaffekvarnens knastrande då veven dras runt
Det plötsliga fräsandet då pannan kokar över*

*Spinnrockens jämna surrande då mor spinner garn
Vävstolens dunk-dunkande då väven växer fram.*

*Brasans pigga sprakande i spisen som värmer
Kardornas skrap-skrapande då ullen reds ut*

*Brödformens mjuka skärande i rågbrödsdegen
Brödnaggens pick-pickande och brödspadens drag*

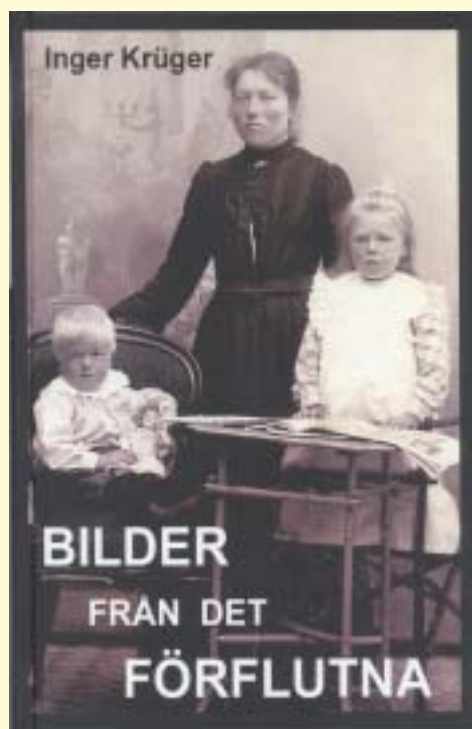
*Kakelugns-spjället öppnade och luckornas skrammel
Det skarpa knäppandet då de åter stängs fast*

*Av nutidens snurrande vad minns våra barnbarn
då de, gamla och grånande, funderar tillbaka?*

Brita Nordström, 2005

Bekanta dig med våra nya höstböcker!

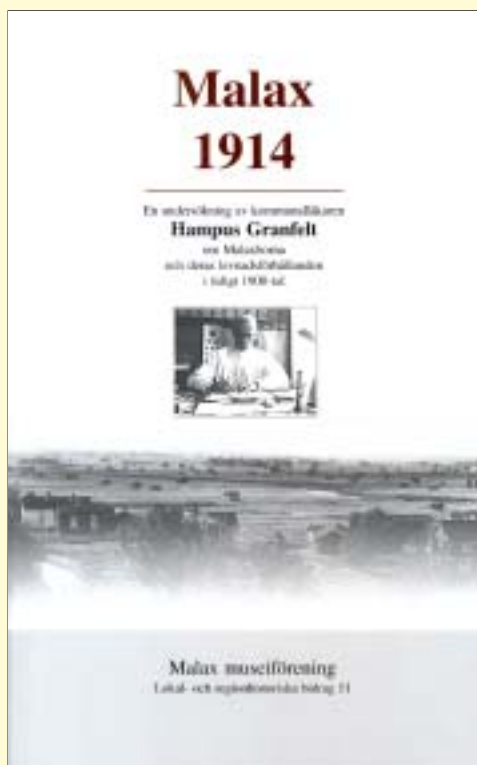
... och årets övriga böcker

Bilder från det förflutna

Är det viktigt att känna sin egen historia? Ja, menar Inger Krüger när hon forskar kring varför farbror Isak aldrig återvände från Amerika, sedan han efter hustruns död i lungsot emigrerat och lämnat barnen hos sin svägerska. I en särskild reseberättelse från USA skildras också hur hon och maken Tom söker bilder från det förflutna, som speglar de tidiga emigranternas livsvillkor. Andra riks-, by- eller familjehistoriska företeelser som Krüger närmast sig via både personliga och officiella dokument är bl.a. Finlands tillvaro som storfurstendöme, den kvinnliga rösträtten och andra samhällsförändringar, baptisomens ankomst till bygden, och folkskolans ibland litet tröga genombrott.

Utkommit i september 2006.
Inbunden, 134 s. (160 x 245 mm), illustrerad
Pris 15 euro.

Malax 1914

Dåvarande kommunalläkaren Granfelts undersökning från 1914 studerar främst Malaxbornas hälsa och rasegenskaper(!), men berör också många andra sidor av levnadsförhållandena: invånarnas personlighetsdrag, demografiska fakta, ägnas och bebyggelsens utbredning, byggnads- och bostadsskick, kriminalitet och sedlighet, matvanor mm. Det kan vara givande och tankeväckande att bekanta sig med ett Malax där 85 % av bostäderna omfattar högst två rum, där tusentalet invånare vistas i Amerika, där var tjugonde person lider av (ofta dödlig) tuberkulos, där fylleri och olaga brännvinshandlingar är de vanligaste förbrytningarna, där folk går barfota sommardag och där medellängden för män och kvinnor stannar vid 168 resp. 157 cm.

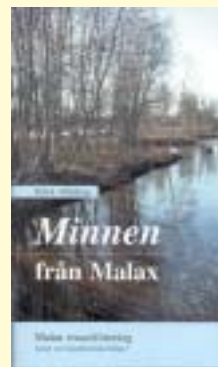
Utkommit i december 2006.
Häftad, 88 s., 155 x 250 mm, illustrerad
Pris 8 euro.

3 för 2!

Köp 3 böcker så får du den billigaste på köpet! Erbjudandet gäller fram till 31.12.2006, telefon 3654371.

Tidigare utgivna böcker i serien Lokal- och regionhistoriska bidrag:

1. Karl-Johan Sjöström: *Historia kring fattiggården i Malax* (2003)
2. Bengt Lerviks: *På lodbössans tid – säljagare, bössmeder och bössor i svenska Österbotten 1810–1935* (2003)
3. Anita Svensson, Leif Finnäs m.fl.: *Låt solä skin, låt sånna blås* (2003)
4. Tuija Mikkonen: *Industrihistorisk dokumentation av linspinningsverksamheten vid Oy Almedahl Ab i Malax*
5. *Som det grymmaste krig – En 1600-talsbeskrivning av säljakt i Kvarken enligt Tredje brevet ur reseskildringen Viaggio settentrionale av Francesco Negri. Kommentar och översättning: Leif Finnäs* (2004)
6. *Ett båtbygge – Svalustjärten – Veistimme veneen* (2005). Utgiven i samarbete med Allmogebåtföreningen Knopen – Perinneveneyhdistys Knopen rf (Vasa)

Minnen från Malax I boken berättar **Ernst Ahlskog** i olika artiklar om ämnen och skeenden i Malax förr (1930–1955) – inte minst om fiske och flottning i Malax å. – Häftad, 72 s., 145 x 240 mm, illustrerad, 8 euro.

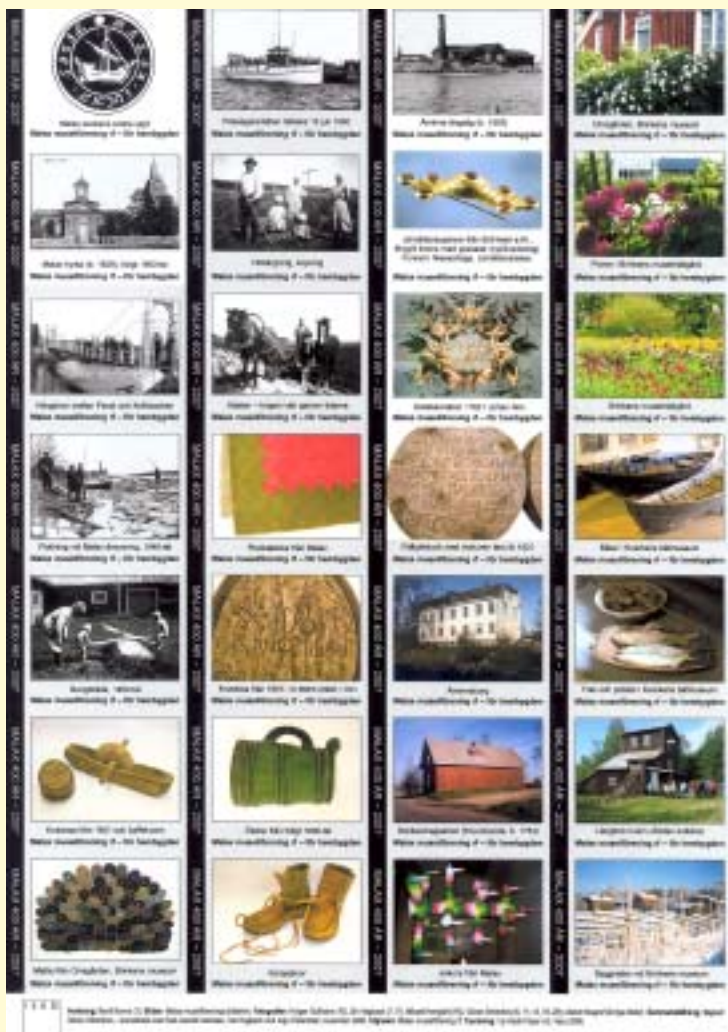

Bössmeder och säljagare i svenska Österbotten och på Pörtö 1800–1935 Ett 50-tal bössmeder och säljagare presenteras av **Bengt Lerviks**. Gamla säljaksberättelser. – Häftad, 83 s., 190 x 297 mm, rikt illustrerad., 15 euro

Lappfjärdseksstocken. **Sven Isuls** och **Torsten Rabb** presenterar Lappfjärdseksstocken (ett nybygge, uppmätningar m.m.), men även andra ekstockar i Österbotten. Kort beskrivs ekstockens historia samt olika ekstockstyper i Österbotten. – Häftad, 24 s., 176 x 250 mm, över 60 färgbilder (!), 5 euro.

Julklapps- eller presentbekymmer? Köp museiföreningens böcker i ortens affärer och banker eller av **Karl-Gustaf Dahlsten**, tel. 06-3654371.

Det ska vi fira:

Malax fyller 400 år!

Närmare bestämt 9 oktober 2007 då det gått 400 år sedan Malax kyrkosocken grundades. För att uppmärksamma jubileumsåret ger museiföreningen ut **28 klistermärken** på ett A4-blad med olika Malaxmotiv från olika tider. Märkena passar väl att sätta t.ex. på brev. Jubileet firas nästa år med olika evenemang i kommunen. Malax museiförening deltar med följande:

Må 4 juni **Vandring vd Järnåldersleden**, Nissashaga

Lö 16 juni **Båtens dag** vid Kvarkens båtmuseum

Sö 8 juli **Hembygdsfest** vid Brinkens museum

Sö 5 augusti **Blommornas dag** vid Brinkens museum

Sö 9 sept. **Europas byggnadsarvsdag**, sockenmagasinet

Klistermärkesarket kan köpas för 2 euro i ortens affärer och banker, även av Karl-Gustaf Dahlsten, tel. 06-3654371.

Nästa års Aanacko, årgång 12, finns även till salu för 5 euro. Säljs i affärer och banker i Malax.

Ta kontakt!

Närmare uppgifter om medlemskap, talkoarbeten, donationer m.m. ger **styrelse-medlemmarna 2007:**

Gustav Smulter (**ordf.**) 322 1961

Karl-Gustaf Dahlsten (**viceordf.**) 365 4371

Vidar Björknäs 365 1297

Britt-Helen Flemming (**kassör**) 365 4572,

Siri Hagback 365 4344

Gunnel Smulter (**sekr.**) 3477356, 3654595

Göran Strömfors (**båtmus. sekr.**) 365 1123

Nils Sund 365 4152

Inga Österblad 365 1808

Leif Finnäs (adjungerad) 365 1063

Vid museernas öppethållning:

Brinkens museum 365 1913,

Kvarkens båtmuseum 365 1933

Internet: <http://malax.museum.fi>

Vällingklockan. December 2006.

Redaktör: Leif Finnäs. **Layout** och nutida museibilder (om ej annat nämns): Göran Strömfors/Malax museiförenings bildsamling.

Senaste Köping-släktböckerna!

Ett omfattande arbete att sammanställa materialet om **Elisabet**, den fjärde av Daniel Köpings döttrar, har resulterat i två tjocka böcker på 2144 sidor. Elisabet stannade kvar på hemgården i Köpingsgränden och gifte sig med Olof Marcusson Holm. De begåvades med 11 barn och 41 barnbarn och de flesta familjer i Malax med omnejd är ättlingar till dessa. Många kommer in från både far och mor och kommer därför in flera gånger i böckerna. Det är kanske svårt att förstå varför man härstammar från Köping men alla har gift sig med någon från en annan familj och så kommer nästan alla släktnamn in i böckerna.

Materialet till boken om yngsta dottern Maria finns klart och den kommer att tryckas om och när resurser finns. Vi hoppas att det finns intresse för böckerna om Elisabet och hennes efterkommande. /SH

Båda böckerna bildar en helhet (register i del II). Inbundna; 2144 s.; pris **90 euro för båda**. Säljes i ortens affärer och banker samt av Siri Hagback, tel. 06-3654344

Bli medlem! Museiföreningens medlemsantal är nu strax över 200. Men vi kunde vara betydligt fler med den livliga verksamhet vi har. Du som känner intresse för vår verksamhet – bli medlem! Du som redan deltagit i vår verksamhet – bli medlem!

Medlemsavgiften är även år 2007 endast 7 euro, liksom de senaste åren. För denna fås information om verksamheten via **Vällingklockan** två gånger per år (i maj-juni och i

december) samt årsbroschyrer m.m. För avgiften fås dessutom – helt gratis! – tidningen *Hembygden* (5 nr/år; normalpris 10 euro/år), som är Finlands svenska hembygdsförbunds tidning.

Kontakta vår kassör Britt-Helen Flemming, 06-3654572, om du vill bli medlem. **Varför inte "värva dig själv" samt två andra personer som nya medlemmar – då får du gratis böcker och vykort till ett värde av 12 euro!** Välkommen med!

